

რეზიუმე

ბრიუსელის აეროპორტსა და მეტროში რამდენიმე დღის წინ მომხდარ ტერაქტს 31 ადამიანი შეეწირა. ტელეარხ „ფოქს ნიუზის“ ვიდეომასალაში, რომელიც ბრიუსელშია გადაღებული, ჩანს, როგორ „დგამს“ ფოტოჟურნალისტი სასურველ ფოტოკადრს - იგი სთხოვს პატარა გოგონას, ფოტოკამერისათვის იპოზიოროს ტერაქტში დაღუპულთა ხსოვნისათვის დანთებულ სანთლებთან. ამ ფაქტმა კიდევ ერთხელ გახადა აქტუალური თემა - როგორც ტერორიზმის გაშუქების, ასევე ჟურნალისტური ეთიკის პრობლემებზე მედიაში.

Summary

The terrorist attack in Brussels, Belgium caused 31 deaths. In a TV report of Fox News from Brussels, we can clearly see how a journalist tries to set a scene for his images; He asks a girl to pose right in front of the candles, honoring the victims of Brussels terrorist attack. This fact raised an issue of the problems regarding the coverage of terrorism and journalistic ethics.

* * * * *

ჯერ კიდევ ათი წლის წინ 2006 წელს, გაერომ მოუწოდა ჟურნალისტებს, ნებაყოფლობით მიეღოთ ეთიკის ახალი კოდექსი, რომელიც შეზღუდვდა იმ თემების გაშუქებას, რაც ამა თუ იმ ფორმით დაკავშირებული იქნებოდა ტერორიზმთან. ამ ახალი იდეის თანახმად, უწინარესად, იკრძალებოდა ინტერვიუ ტერორისტებთან, ასევე იმგვარი მასალის გავრცელება, რომელსაც, შესაძლოა, თანაგრძნობა გამოეწვია ტერორისტების მიმართ.

გაეროს ინიცირებულ ჟურნალისტური ეთიკის ახალი კოდექსში ხაზგასმული იყო, რომ ყველა რეკომენდაცია, „ემყარებოდა როგორც ტერორიზმის ყველანაირი ფორმისა და გამოვლინების, ასევე, ტერორისტული იდეოლოგიის გავრცელების ფუნდამენტურ დაგმობას“.¹ საგულისხმოა, რომ გაეროს გენერალური მდივნის წინადადებებმა არაერთგვაროვანი რეაქცია გამოიწვია არა მხოლოდ ჟურნალისტებში, არამედ გენერალური ასამბლეის დელეგატებშიც. ჟურნალისტთა დამოუკიდებელმა ფედერაციამ, ბრიუსელიდან წერილი გაუგზავნა კოფი ანანს, სადაც გამოთქმული იყო შემოთქმება, რომ მსგავსი შინაარსის რეკომენდაციები შეიძლება იქცეს მსოფლიო პრესის შეზღუდვის წინაპირობად.

იმჟამინდელი ცნობებით, კანადის დელეგაციამ ასამბლეაზე პირდაპირ განაცხადა, რომ დაუშვებელია ტერორიზმის ნაქეზების აკრძალვა გახდეს პრესის თავისუფლების შეზღუდვის მიზეზი.

მედია დღესაც რთული, ამასთანავე გარდაუვალი არჩევანის წინაშეა: რა ფორმით, რა შინაარსით მიაწოდოს მაყურებელს ინფორმაცია ძალადობის, ტერორისტული აქტის შესახებ. ყველა მედიასაშუალების ახალი ამბების რედაქცია მოწოდებულია, იპოვოს ოქროს შუალედი მაშინ, როცა სასწორის ერთ მხარეს პრესის მოვალეობა, მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია, და მეორეს მხრივ - ამგვარი აქტების გადაცემით არ წააქეზოს და ხელი არ შეუწყოს მორიგი ძალადობის წარმოშობას.

სიენენის რედაქტორი, დენ რაზერი ტერორისტებისა და მედიის ქმედების ბალანსის შესახებ წერილში წერს, თუ როგორ შეიძლება ახალი ამბების მედიამ ხელი შეუწყოს ტერორიზმს, მათი ქმედებების მრავალჯერადი გადმოცემით.² „კოლუმბიაში რეპორტაჟებზე მუშაობისას, პრეზიდენტ ხუან მანუელ სანტოსის სიტყვა მახსოვს, როდესაც მან ჟურნალისტები ტერორიზმის მანიპულაციის მსხვერპლად მოიხსენია: „მე ნამდვილად არ ვამბობ, რომ ტერორიზმი მედიის ბრალია, მაგრამ ტერორიზმი სწორედ საკუთარი გზავნილის გავრცელებით ხეირობს.“, - თქვა მაშინ სანტოსმა, რომელმაც თავის ემოციურ გამოსვლაში, მედიას თავგასული აჯანყებულების მეგაფონი უწოდა. ვფიქრობ, რომ სანტოსმა მოუწოდა ადგილობრივ პრესას, პასხისმგებლობით და გარემოებების გათვალისწინებით გააშუქონ ძალადობრივი აქტები. მოძალადეთა არმია მანიპულირებს მედიით, და სამწუხაროა რომ ჟურნალისტები ამას ასე მარტივად ნებდებიან.“

დენ რაზერი აღნიშნავს, რომ ყველა მედიასაშუალებაში, კონტექსტი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს. რომ ჟურნალისტის პროფესიაში საუკეთესოა - არა მხოლოდ მოვიპოვოთ და გადავცეთ ინფორმაცია, არამედ დავსვათ კრიტიკული შეკითხვები, აღვწეროთ გარემოებები, მივმართოთ ანალიტიკას, რათა შევქმნათ ინფორმაციულად მდიდარი რეპორტაჟი. სამწუხაროდ, ყველა მედიასაშუალება ამას ვერ ან არ ახერხებს. „ცოტა ხნის წინ, როდესაც მექსიკაში ვიმოგზაურე, შევამჩნიე ჯიხური, სადაც გაზეთებში სისასტიკით ჩადენილი დანაშაულების აღმზექდავი ფოტომასალა პირველ გვერდზე გამოეტანათ. ვინც კი ჩაუვლიდა ამ ჯიხურს, ყველა საშინელ ტერორს იგრძნობდა, სწორედ ასე გადმოიცა კარტელის გზავნილი, - თუკი ვინმე გაბედავს მათთან ბრძოლას ასეთი სასტიკი სიკვდილი ელის. პრესის ნაკლია, რომ ამგვარ მასალას

იყენებენ საკუთარი გამოცემების გასაყიდად”.

2001 წლის 11 სექტემბერს, თითქმის ყველა რეპორტაჟში ვხედავდით, თუ როგორ ხტებოდნენ ადამიანები ცათამბჯენებიდან, მოქალაქეებს სასტიკი დამწვრობებით, უთვალავ გვამს მორგთან. წლების შემდეგ კი, წარუშლელი შთაბეჭდილება, რაც სიენენის რედაქტორს 9//11-ს აგონებს, მრავლისმეტყველი სურათებია, თუ როგორ აღმართავენ დროშას გირი მეხანძრეები, მტვერსა და კვამლში გახვეული მამა მაიკლ ჯაჯი, რომელიც გამოჰყავთ ცათამბჯენიდან.

“ეს სურათები აღწერს ამ დღის ჰუმანურ მხარეს და არ თესავს შიშს, რაც მოძალადეებს სურდათ”.

1974 წელს ამერიკელმა მკვლევარმა ბრაიან ჯენკინსმა დაასკვნა, რომ “ტერორიზმი თეატრია”.³ აბსოლუტურად ყველა ტერორისტი, რომლებსაც მძევლად მშვიდობიანი მოქალაქეები აჰყავდათ, მოითხოვდნენ ან ჟურნალისტებთან შეხვედრას ან ტელევიზიისა თუ რადიოს პირდაპირი ეთერით სარგებლობის საშუალებას. ტერორისტული აქტების განხორციელების შემდეგ მოძალადეთა 95% რეკავს მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა რედაქციაში და იღებს პასუხისმგებლობას ჩადენილ დანაშაულზე. ტერორისტები მოქალაქეთა მძევლად აყვანის შემდეგ ხშირად მოითხოვენ გაზეთს, რადიოს, ტელევიზორს. მათ აინტერესებთ საზოგადოების რეაქცია მათსავე ქმედებასა თუ მოთხოვნაზე. ტერორისტმა ტიმოტი მაკვეიმ, რომელმაც ამერიკის ქალაქ ოკლაჰომა-სიტიში შენობა ააფეთქა, მოგვიანებით სასამართლო სხდომაზე განაცხადა, რომ ეს ნაგებობა მისი ადგილმდებარეობის გამო შეარჩია. ანუ, შენობა, რომელიც ქალაქის ცენტრში, ფართო მოედანზე იდგა, იძლეოდა საშუალებას, ხარისხიანი ფოტოები მოხვედრილიყო ბეჭდური პრესის გარეკანზე და მრავალრაკურსიან ვიდეოკადრებს დაეყარო ტელეეთერები. იტალიური ტერორისტული დაჯგუფება “წითელი ბრიგადები” ძალადობის აქტებს, ძირითადად, შაბათობით ახორციელებდნენ, რათა მასალა საკვირაო ჟურნალებში გამხსნელ თემად მოხვედრილიყო.

სწორედ ამ და სხვა ფაქტების გამო, ტერორიზმის მკვლევარები მიუთითებენ მედიის, როგორც ტერორიზმის პროპაგანდისტულ მანქანად ქცევის საფრთხეზე. მეტიც, ტერორიზმის კვლევის ცენტრის ხელმძღვანელებმა, ბრაიან ჰიუტონმა და ნილ პოლანდმა, მედიასა და ტერორისტებს თავიანთ ნაშრომში ერთგვარი სიმბიოზიც კი უწოდეს, რომლებსაც ერთმანეთი სჭირდებათ. დიდი ბრიტანეთის ყოფილი პრემიერ-მინისტრის მარგარეტ ტეტჩერი ამბობდა: “ტერორისტები იყენებენ თავისუფალ მედიას, რათა გაანადგურონ თავისუფლება”. თუმცა ამ თვალსაზრისს თავისი მოწინააღმდეგეებიც ჰყავს. ანალიტიკოსი ლარი სლოანი მიიჩნევს, რომ მედიის მისამართით ამგვარ ბრალდებებს პროვოკაციული ხასიათი აქვს, მედიის დანიშნულებაა საზოგადოების ინფორმირება. პრესა ყველგან და ყოველთვის ხელმძღვანელობს პრინციპით: “დაძველებული ამბავი, ეს ახალი ამბავი

არ არის.” ამის გარდა, მასმედია ხშირად ცდილობს სიტუაციის დრამატიზებას, რათა მიიპყროს აუდიტორიის ყურადღება, - თუმცა ეს არის სწორედ საზოგადოების მოთხოვნილება, და არა - ბრალი იმ მედიის, რომელიც, უბრალოდ, ათწლეულობის განმავლობაში დამკვიდრებული არაფორმალური წესებით თამაშობს.

ამასთანავე, ტერორისტები ჟურნალისტებს აღიქვამენ არა როგორც ბრძოლაში თანამოაზრეებს, არამედ როგორც მტრებს. ფუნდამენტური ნაშრომის “ტერორიზმი დემოკრატიის წინააღმდეგ” ავტორი პოლ ვილკინსონი მიიჩნევს, რომ ტერორისტები ყოველთვის მოქმედებენ პრინციპით - ვინც ჩვენთან არ არის, ჩვენი მტერია. მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების ისინი ცინიკურებად და გაყიდულებად აღიქვამენ. ჟურნალისტებთან თანამშრომლობა მათთვის მხოლოდ საკუთარი მიზნის მიღწევის საშუალებაა - მაგალითად, შექმნან თავიანთი ორგანიზაციის პოზიტიური იმიჯი ან დათესონ შიში საზოგადოებაში. თუმცა, ჟურნალისტები, მათ შორის, ისინიც, ვისი მეშვეობითაც ტერორისტებს თავიანთი განზრახვები სისრულეში მოუყვანიათ, თავად ხდებიან მსხვერპლი. ტერორისტებისათვის მიუღებელი მედიასაშუალებები მუქარისა და თავდასხმების ობიექტებიც გამხდარან.

ჟურნალისტები გახდნენ მსხვერპლნი საფრანგეთში მომხდარი თავდასხმისა, რომლის მიზეზი ჟურნალ “შარლი ებდოში” გამოქვეყნებული მუჰამედის კარიკატურები გახდა.

2015 წლის 7 იანვარს, 11.30 საათზე, პარიზში, ნიკოლა აპპერის ქუჩა ნომერ ათში “შარლი ებდოს” რედაქციაზე თავდასხმა განხორციელდა. თორმეტი გარდაცვლილი, თერთმეტი დაჭრილი, - ასეთი იყო ევროპის შუაგულში, მედიასაშუალებაზე განხორციელებული ტერაქტის შედეგი. “მე ვარ შარლი”, - ტრაგედიიდან რამდენი წუთში მსოფლიო სოლიდარობის კამპანიამ მოიცვა. “პარიზი შარლია” - წარწერა ტრიუმფალურ თაღზეც გაჩნდა. მოგვიანებით ახალი კამპანია წამოიწიეს - მე აჰმედი ვარ. აჰმედ მერაბე ისლამური აღმსარებლობის პოლიციელია, რომელიც ჟურნალის უსაფრთხოებას იცავდა და ამ დროს მოკლეს.

გამოცემა, რომელსაც 45 წლის ისტორია ჰქონდა, საკმაოდ მოკრძალებული ტირაჟით გამოდიოდა. მხოლოდ ორჯერ გაიყიდა მისი 150 ათასი ნომერი. ოთხშაბათს, 11 იანვარს, “შარლი ებდო”, ანუ ქართულად - ყოველკვირეული შარლი ერთი მილიონი ეგზემპლარით გამოვიდა. ამ დღეს პარიზის ქუჩებში 40 სახელმწიფოს ლიდერი და მილიონობით მშვიდობიანი მოქალაქე სოლიდარობის მარშში ჩაება.

“არაკეთილგონიერი მამაცების გამოცემა”- ასე უწოდა ზოგიერთმა კოლეგამ “შარლი ებდოს”. რამდენიმე მედიასაშუალების რედაქციამ კი ხაზგასმით დაწერა, რომ არ იზიარებდნენ სტილს და პოლიტიკას გამოცემის, რომლისთვისაც არ იყო დახურული თემები. ზოგიერთმა ჟურნალისტმა კი

თქვა, რომ არ ჰყოფნით სითამამე იყვნენ “შარლი”. “არ მყოფნის გამბედაობა, ვიყო შარლი”, - დაიწერა “ფაინენშელ თაიმსში”.

“სიტყვის თავისუფლების ხიბლი ის არის, რომ კონფლიქტები არსებობდეს და ის დისკუსიით და სიტყვით წყდებოდეს”, - ეს “ვაშინგტონ პოსტის” კარიკატურისტის ტომ ტოლსის სიტყვებია. კეროლ კირსტენმა და გავინ ევანსმა, ლონდონის ჟურნალისტიკის სკოლის პროფესორებმა, “ამერიკის ხმას” უთხრეს, რომ სატირული მედია საბაბია ტერორისტებისთვის, რომლებმაც რელიგიური შარჟი საკუთარი ქმედების გასამართლებლად გამოიყენეს. “შარლი ებდომ” წარმოშვა კითხვა: გამოსატვის თავისუფლებას უნდა ჰქონდეს თუ არა საზღვრები?

რა უნდა გააკეთოს ჟურნალისტმა იმისათვის, რომ ერთი მხრივ, ინფორმაცია გაავრცელოს, მეორე მხრივ კი - მოუფრთხილდეს საზოგადოებას და ინფორმაციის მიწოდება დამატებითი საფრთხეების გაჩენის გარეშე მოახერხოს. ეს საკითხი საქართველოში აქტუალური მორიგად მას შემდეგ გახდა, რაც მედიასაშუალებებმა ქართველი ხალხის მიმართ ტერორისტული დაჯგუფება “ისლამური სახელმწიფოს” სახელით თითქოსდა მეზობლების ვიდეომიმართვა გაავრცელეს. ვიდეოში ქართულ ენაზე მოსაუბრე პირები ქართველ ხალხსა და საქართველოში მცხოვრებ მუსლიმებს მიმართავდნენ. ისინი მუსლიმებს “ისლამური ხალიფატის” მხარდაჭერისკენ მოუწოდებდნენ, საქართველოს კი “ხალიფატის” შემოსვლით ემუქრებოდნენ.

აღნიშნული ვიდეო ბევრმა სააგენტომ სრული სახით გაავრცელა. ამის შემდეგ, ჟურნალისტური ეთიკის ქარტიის საბჭომ მედიასაშუალებებს მისცა რეკომენდაცია, თუ როგორ შეიძლებოდა ამ მასალის გაშვება, რის შემდეგაც რამდენიმე სააგენტომ ვიდეო წაშალა, ზოგმა კი - შეამოკლა.⁴

მედიამეკონტროლმა, ჟურნალისტური ეთიკის ქარტიამ კოლეგებს ეთიკური ნორმების დაცვისკენ მოუწოდა და გარკვეული სტანდარტებიც კი გამოაქვეყნა შემდგომი შემთხვევებისაგან დაზღვევის მიზნით. უმთავრესი მოწოდება იყო, - უაპელაციოდ არ გაშუქდეს ვიდეომიმართვები, რომლებსაც ტერორისტები ავრცელებენ.

ბრიტანული “ბიბისი” გამოსცემს ერთგვარ გზამკვლევს ჟურნალისტებისათვის, სახელწოდებით “ომი, ტერორი და საფრთხეები - მედიამაშუქება”.⁵ ე.წ. გაიდლაინში ხაზგასმულია რამდენიმე ძირითადი მიმართულება:

ომის, ძალადობის, ნაციონალური ან საერთაშორისო საფრთხეების (ტერორისტულ აქტებს, უბედურ შემთხვევებს) შესახებ თემების მომზადებისას, ძალზედ მნიშვნელოვანია, რეპორტიორებმა მიიღონ ინფორმაცია მესამე წყაროსგან, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც არსებობს განსხვავებული მონაცემები. პირველი მონაცემი სავარაუდო მსხვერპლის ან ზარალის რაოდენობის შესახებ ხშირად მცდარია. თუ წყაროები სხვადასხვა ინფორმაციას აწვდიან პრესას, მაშინ

ჟურნალისტმა უნდა მიუთითოს ან მიახლოებითი რაოდენობა ან ყველაზე ავტორიტეტულ წყაროს დაეყრდნოს მისივე დასახელებით.

ტერორიზმის გაშუქების ენის თაობაზე “ბიბისის” გზამკვლევი ვკითხულობთ: ტერორიზმი რთული და ემოციური თემაა, განსაკუთრებული პოლიტიკური განცხადებებით და საჭიროებს ფრთხილ მიდგომას. “ჩვენ ვცდილობთ, თავიდან ავირიდოთ სიტყვა “ტერორისტი”. ამგვარი მიდგომა აუცილებელია, რათა დავიცვათ ჩვენი რეპუტაცია, როგორც ობიექტური და სანდო საინფორმაციო საშუალების. სიტყვა “ტერორისტი” შეიძლება გახდეს ბარიერი ინფორმაციის აღქმისას. თუმცა, არ უნდა შეიცვალოს სიტყვა “ტერორისტი” სხვა სიტყვით, როცა ის ნახსენებია რესპონდენტის ციტატაში, უნდა ჩანდეს, რომ ამ ტერმინს წყარო იყენებს. მაყურებელმა უნდა მიიღოს სრული ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რა მოხდა. განსაკუთრებით პირველ წუთებში, სასურველია, მედიამ გამოიყენოს სიტყვები, როგორებიცაა “თავდამსხმელი”, “გამტაცებელი”, “აფეთქება”, “დაბომბვა”, “სროლა”, “ცეცხლის გახსნა”, “შეიარაღებული პირი” და ასე შემდეგ. ჩვენი პასუხისმგებლობაა, შევინარჩუნოთ ობიექტურობა და, ვიდრე ფაქტები არ დადასტურდება, მივცეთ აუდიენციას საშუალება თავად გამოიტანოს დასკვნები. მნიშვნელოვანია ისეთი ჟურნალისტური ენის გამოყენება, რომელიც თავისუფალია შეფასებებისგან. უმჯობესია, ფაქტები აღიწეროს მშრალად”.

მაშინ, როდესაც საზოგადოებას აქვს უფლება მიიღოს ინფორმაცია ტერორიზმთან და მოსალოდნელ საფრთხეებთან დაკავშირებით, მედიას კი აკისრია პასუხისმგებლობა, უნებურად არ გახდეს ხელშემწყობი ტერორისტული შინაარსის მიმართულების თუ მოწოდებების ტირაჟირების, გამაფრებელი ტერორისტული საფრთხეების ფონზე, ავტორიტეტული და პასუხისმგებლობის მქონდე მედიაორგანიზაციები ჟურნალისტებს სთავაზობენ მსგავს სიტუაციებში მუშაობის სტანდარტების ძირითად კრებულს, სადაც დეტალურად განერილია ქცევის წესები და ნორმები.

ამ სტანდარტების თანახმად, ტერორისტული აქტები თუ მასთან დაკავშირებული სხვა ამბები უნდა გაშუქდეს ზუსტად, სრულად, შესაბამისი ტერმინოლოგიის გამოყენებით და დიდი პასუხისმგებლობით. ტერორიზმთან დაკავშირებული საკითხების გაშუქებისას საჭიროა ბალანსის დაცვა რათა, ერთი მხრივ, არ მიენიჭოს გადაჭარბებული მნიშვნელობა მომხდარ ამბავს და არ გამოიწვიოს პანიკა საზოგადოებაში და მეორე მხრივ, მოქალაქეებმა მიიღონ სრული ინფორმაცია მიმდინარე მოვლენების შესახებ. ტერორისტული დაჯგუფების წევრები არ უნდა იყვნენ წარმოჩენილნი გმირებად, არ უნდა მიაწეროთ ისეთი თვისებები, რაც მათ „მამაც მეზობლებად“ წარმოაჩენს.

ჟურნალისტიკის უპირველესი მოვალეობა საზოგადოების ინფორმირებაა, ტერორისტის ქმედება კი თავისთავად არაფერია, მას ხომ თავისი პოლიტიკური

მიზნებისათვის უკიდურესად სჭირდება საჯაროობა, შესაბამისად - მედია. მაშინ, როდესაც ტერორისტი მედიაში მოკავშირეს ეძებს, რეალურად ის - მისი და, შესაბამისად, საზოგადოების მოსისხლე მტერია. ტერორიზმთან დაკავშირებული თემების გაშუქებისას პასუხისმგებლიანმა მედიასაშუალებამ უნდა შეძლოს ბალანსის დაცვა გამოხატვის თავისუფლებასა და ტერორიზმისთვის პლატფორმის დათმობას შორის. მასობრივი ინფორმაციის საშუალება არ უნდა იქცეს მასობრივი განადგურების იარაღად. მედიამ მოძალადეს არ უნდა მისცეს საზოგადოებრივი აზრით მანიპულირების საშუალება, საზოგადოება კი - დაიცვას ნეგატიური ფსიქოლოგიური გავლენისაგან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაერო მოუწოდებს ჟურნალისტებს, მიიღონ ეთიკის კოდექსი, რომლითაც ტერორიზმის გაშუქება შეიზღუდება
<http://www.media.ge/ge/portal/news/21666/>
2. Media's Balancing Act with Terrorism
<http://edition.cnn.com/2012/09/11/opinion/rather-media-and-terrorism/>
3. Пресса как оружие массового поражения
<http://www.isra.com/lit-29124.html>
4. რა შეცდომები დაუშვა ქართულმა მედიამ ტერორისტული ვიდეომიმართვის გავრცელებისას და როგორ უნდა გაშუქებულიყო ვიდეო?
<http://www.ambebi.ge/sazogadoeba/148090-ra-shed-domebi-daushva-qarthulma-mediam-terroristuli-videom-imarthvis-gavrcelebisas-da-rogor-unda-gashuqebuliyo-video.html>
5. Editorial Guidelines BBC
<http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines/war-terror-emergencies/accuracy-and-impartiality>